

Samler opptak av norske utvandrere

USA/BJUGN: Kristin Melum Eide fra Bjugn er for tiden i Nord-Amerika for å samle opptak av norsk-amerikanere. Hun har sendt oss dette reisebrevet.

KRISTIN MELUM EIDE

redaksjonen@fosna-folket.no

Som språkforsker får en jobbe med utrolig mange spennende og interessante ting. For tida er jeg på tur i den amerikanske Midtvesten med en gruppe forskere fra mange ulike universitet. Hva vi driver med? Vi samler opptak av norsk-amerikanere, d.v.s. i vårt tilfelle barnebarn og oldebarn av nordmenn som utvandret fra Norge til USA omkring 1850. Det utrolige er at etter to og tre generasjoner snakker disse folkene fremdeles norsk, i hvert fall mange av dem.

Noen hundre acres

Den typiske historien er at bestemor og bestefar utvandret som ganske unge fra Norge, og så kjente de kanskje noen som hadde slått seg ned i Midtvesten før, fra grenda heime eller nabogrenda. Og så ble de bestemt på at det gikk an å mellomlande og bo hos den gamle naboen ei stund, til en fikk område seg litt. Og så kom en i tanker om at det kanskje kunne være litt trivelig å ha lag "heimant" i dette nye og enorme landet, og så fikk en kjøpt noen hundre acres med land i samme dalen. Mange av de unge norske guttene fikk land som lønn for at de kjempet i den amerikanske borgerkrigen, og så gifta de seg med ei fin jente fra en annen norsk familie, og så fikk de kanskje fem eller opptil sytten unger, og slik vokste de norske bosettingene.

Store kolonier

Resultatet ble store kolonier med norske bosettere, og hele bygdelag som bare snakket norsk seg i mellom. Mange stedsnavn og gårdsnavn vitner om ei solid norsk bosetning; Skogdalen, Hauge, Øyen, og småbyen Westby, der alt enda i dag er norskere enn norskst (Velkommen og Takk for besøket er skilt som en finner over hele byen, og lefse og lutfisk fås kjøpt overalt). Mange bosettinger hadde norsk prest; gudstjeneste, dåp og konfirmasjon ble holdt på norsk, og de hadde ukentlige aviser på norsk (Dacorah-posten, som de her kaller DAKKra-posten) med norske tegneseriestriper ("han Per og han Ola").

Andre verdenskrig ble et skille. Nå blir alt norsk, som alt ikke-amerikansk i USA, sett som en trussel mot det enhetlige amerikanske samfunnet. Heretter blir det strengere, med bare engelsk i skolestua, konfirmasjon på norsk blir avskaffet, og det blir lagt vinn på å skaffe prester og lærere som snakker bare engelsk og ikke norsk. For mange av ungene blir dette ei utfordring. Mange kan ikke snakke annet enn norsk, og er helt avhengig av å få ei "skulemamma" (frøken) som forstår dem. 90 år gamle Inez begynte på skolen i 1926, og var allerede

SPRING GROVE: Signe, Beate og Kristin besøker 95 år gamle Mildred i Spring Grove.

da så "uheldig" å få ei engelskspråklig skulemamma. Som Inez uttrykte det: "Je trur itte jeg lærte noen tingen je, i fyste graden (førsteklassen), nei".

«Trænsleite»

Andre, som foreldrene til 82 år gamle Erma, løste slike utfordringer på en original måte. Storesøstera til Erma forstod bare norsk, og hun fikk med seg ei ugift tante på skolen hver dag det første året, til å "trænsleite" (oversette) mellom jenta og skulemamma, hjelpe med lekser og være til trøst på skoleveien. Ellers var det ganske vanlig på skolen at de "tala engelskt inne og norskt ute".

Ungene lærte norsk av bestemor og bestefar. Ettersom ungfolket tok over garden, fortsatte bestemor og bestefar å bo på kammerset eller på loftet, og sjøl om ungfolket bare ville være amerikanske og kanskje fnyste av det norske grautmålet, var stua full av unger som gjerne ville kripe opp på fanget til a bæssmor og høre norske båsuller eller hjelpe bæssfar å stappe pipa og spikke rivetenner, og besteforeldrene snakka svært nødig engelsk. Så da ble det til at ungene lærte norsk uten å vite det. Og det språket kan de enda.

Samler informanter

Dette språket er det altså vi undersøker, vi gjengen som er her borte nå. Vi samler informanter på forsamlingshus og heime hos folk, og vi rigger oss til med kamera og opptaker, og så er det bare å vente på at norsken skal trille ut. Og de syns det er artig: "Je trur itte je har hatt det så morosamt på mange år, je", er det flere som sier. Og vi syns det er artig, vi og. Og så er det ganske utrolig at det norske språket kan bite seg så fast at det aktiveres på nytt, til og med hos 95 år gamle Mildred som "itte har tala norsk på

FORSKERE: Arnstein Hjelde (Høgskolen i Østfold), Marit Westergaard (Universitetet i Tromsø), Beate Taranrød (Universitetet i Oslo), Signe Laake (Universitetet i Oslo), prosjektleder Janne Bondi Johannessen (Universitetet i Oslo), Kristin Melum Eide (NTNU, Trondheim), og Luke Annear (University of Wisconsin, Madison).

fæmogsæksti år". Og likevel snakker hun flytende Gudbrandsdøl den dag i dag.

Prosjektet heter NorAmDiaSyn (NorskAmerikansk DialektSyntaks) og er et datterprosjekt av et mye større prosjekt (NorDiaSyn) som kartlegger dialekter i Norge, ledet av Professor Janne Bondi Johannessen ved Universitetet i Oslo. Dette er igjen en del av det store

nettverket ScanDiaSyn (Skandinavisk DialektSyntaks) ledet fra senteret CASTL ved Universitetet i Tromsø (v/ Øystein Vangsnes), som undersøker skandinaviske dialekter i hele Norden.